

Верховний
Суд

Належний та ефективний спосіб захисту прав: практичні підходи до забезпечення доступу до правосуддя

Лариса РОГАЧ,

голова Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду

05 червня 2025 року

XIII Міжнародний судово-правовий форум

Судова система має гарантувати саме ефективні способи захисту прав

Господарський процесуальний кодекс України Стаття 2. Завдання та основні засади господарського судочинства

1. Завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

Спосіб захисту прав та інтересів має бути

належним

ефективним

штучне подвоєння
процесу

ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ

приводить у конкретному
спорі до того результату,
на який спрямована мета
позивача; до повного
захисту прав

застосування
ефективного способу
виключає необхідність
повторного звернення до
суду (принцип
процесуальної економії)

НАЛЕЖНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ

Належний:
є ефективним;

не може (навіть у принципі)
призводити до порушення прав
особи, яка не була учасником
справи.

Приклад ефективного, але неналежного
способу захисту: рішення ЄСПЛ у справі
«Атіма Лімітед проти України».

Випадки на практиці, у яких особа звертається до суду (негативний аспект)

за преюдицією (ч. 4 ст. 75 ГПК України);

створити доказ;

створити підґрунтя для перегляду кінцевого судового рішення в іншій справі.

Неналежний спосіб / порушення правил юрисдикції

Позивач –
фізична особа

Відповідач –
суб'єкт владних повноважень

Вимога –
визнання бездіяльності протиправною

Господарська юрисдикція

Адміністративна юрисдикція

Постанова ВП ВС від 04.09.2019 у справі № 819/1003/18

Неналежний спосіб: неодноразове звернення до судів з тим самим позовом

1. Господарський суд 25 березня 2016 року **відмовив у задоволенні позову** про визнання договору земельної ділянки таким, що є поновленим на той самий строк і на тих самих умовах.
2. Господарський суд 27 вересня 2016 року **відмовив у задоволенні позову** про визнання договору укладеним.
3. Господарський суд 24 січня 2017 року **відмовив у задоволенні позову** про визнання поновленим терміну дії договору оренди землі.
4. Окружний адміністративний суд 12 червня 2018 року **відмовив у відкритті провадження** за позовом про визнання бездіяльності протиправною і зобов'язання укласти додаткові угоди до договору та зафіксувати факт поновлення договору оренди землі.

Постанова ВП ВС від 04.09.2019 у справі № 819/1003/18

Спiр щодо купiвлi об'єкта приватизацiї

1. Господарський суд апеляцiйної iнстанцiї 27 сiчня 2020 року скасував наказ про вiдмову у затвердженнi протоколу щодо результатiв електронного аукцiону.
2. Господарський суд 02 грудня 2020 року скасував наказ про приватизацiю об'єкта державної власностi.
3. Господарський суд 10 сiчня 2022 року скасував наказ про вiдмову у затвердженнi протоколу про результати електронного аукцiону.
4. Суд касацiйної iнстанцiї погодився з попереднiми висновками судiв у справi № 910/13345/21, зауваживши, *що скасування судом наказу про вiдмову у затвердженнi протоколу щодо результатiв електронного аукцiону означає, що переможець аукцiону вiдповiдає вимогам Закону № 2269-VIII, а отже, орган приватизацiї має укласти з ним договiр купiвлi -продажу.*

Неналежний спосіб: створення преюдиції та передумов для обходу статусу добросовісного набувача

NB! Справа, яка переглядається, вже є третьою і спрямована на вирішення спорів з тих самих правовідносин.

Попередні судові справи:

- № 910/1368/17 (про визнання недійсними рішень загальних зборів ТОВ «Елізій», скасування реєстраційних дій, визнання недійсним правочину щодо приймання-передачі нерухомого майна ТОВ «Укравест», оформленого актом приймання-передачі нерухомого майна від 22.06.2016, який укладений між ТОВ «Укравест» та ТОВ «Елізій»);
- № 705/5342/16-ц (про скасування рішень приватних нотаріусів та визнання за ТОВ «Укравест» права власності на об'єкт нерухомого майна).

У жодній із цих справ не були заявлені належні позовні вимоги, спрямовані на захист прав ТОВ «Укравест».

Постанова КГС ВС від 24.07.2024 у справі № 910/6644/18

Перший протокол до Конвенції про захист прав і основоположних свобод

Стаття 1. Захист власності

Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.

Щодо належного та ефективного способу захисту в разі часткового накладення меж земельних ділянок різних власників / користувачів

Фабула справи:

На земельну ділянку, що перебуває у постійному користуванні АТ «Укрзалізниця», частково накладається земельна ділянка, надана у власність фізичній особі.

«...125. Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що не може бути належним (правомірним) спосіб захисту, який спричиняє втручання у право на майно, щодо якого немає спору. Іншими словами, визнання недійсним рішення органу місцевого самоврядування та повернення сторін у попередній стан призведе до того, що ФО - відповідач буде позбавлена права власності не тільки на ту частину земельної ділянки, яка накладається на земельну ділянку АТ «Укрзалізниця», а й на ту частину земельної ділянки, яка не є спірною і правомірність надання у власність (відповідача) якої не ставиться під сумнів. Таке втручання не може визнаватися законним.

- <...>

128. Тому в контексті обставин цієї справи та заявлених позовних вимог належним (правомірним) способом захисту може бути позов речово-правового характеру, зокрема віндикаційний позов про витребування тієї частини земельної ділянки, що належить на праві постійного користування АТ «Укрзалізниця» та накладається на земельну ділянку, що знаходиться у власності ФО - відповідачки».

СПОСІБ ЗАХИСТУ / СПІВМІРНІСТЬ ПОРУШЕННЯ ІЗ ВТРУЧАННЯМ У ПРАВО ВЛАСНОСТІ

Спiр виник щодо цiльового призначення земельної дiлянки комунальної власності, на якій розташована пам'ятка архiтектури, що є власністю ТОВ.

ВВ! Прокурор не ставить під сумнів право комунальної власності на спірну земельну ділянку, але заперечує виникнення «права власності з відповідним цільовим призначенням».

Належному способу захисту інтересу держави у правомірному і достовірному відображенню відомостей про категорію цільового призначення земельної ділянки в Державному земельному кадастрі відповідає позовна вимога про **визнання певної категорії цільового призначення земельної ділянки**.

Постанова КГС ВС від 19.02.2025 у справі № 914/192/23

Верховний
Суд

Дякую за увагу!

